

УДК 378.016:[37.091.12:36-051](450.451)

*Голубенко Т. О.,
ст. викладач кафедри теорії
та технології соціальної роботи,
Інститут соціальної роботи
та управління
НПУ імені М. П. Драгоманова*

*Миньківська М. Ю.,
студентка,
Інститут соціальної роботи
та управління
НПУ імені М. П. Драгоманова*

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті розкрито вивчення наукових джерел, нормативно-правових актів, методичних матеріалів, аналіз практичного досвіду підготовки фахівців соціальної сфери в Україні за Болонським процесом.

***Ключові слова:** соціальна робота, Болонський процес, соціальний працівник, технології соціальної роботи.*

В статье раскрыто изучение научных источников, нормативно-правовых актов, методических материалов, анализ практического опыта подготовки специалистов социальной сферы в Украине за Болонским процессом.

***Ключевые слова:** социальная работа, Болонский процесс, социальный работник, технологии социальной работы.*

The study of scientific sources is exposed in the article, normatively legal acts, methodical materials, analysis of practical experience of preparation of specialists of social sphere in Ukraine after Bolonskim by a process.

Keywords: *social work, Bolonskiy process, social worker, technologies of social work.*

Актуальність теми полягає в тому, що підготовка фахівців соціальної сфери повинна базуватися на власній концептуальній моделі. Закономірно, що в процесі визначення моделі підготовки працівників соціальної сфери необхідно враховувати і спиратися на економічні та соціальні реформи, адже власне вони впливають і вирішальним чином впливатимуть на сутність соціальної та соціально-педагогічної діяльності в майбутньому і на систему вимог, що пред'являтимуться до професійних працівників цієї сфери.

Відображення основних аспектів професійної підготовки працівників соціальної сфери ми знаходимо у працях таких відомих дослідників, як О. Безпалько, Н. Волкова, М. Галагузова, В. Галузинський, М. Євтух, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Г. Лактіонова та ін. Науково-педагогічні обґрунтування процесу формування професійної етики соціального працівника містяться в працях В. Бочарової, Д. Годлевської, С. Гусарєва, І. Зязюна, М. Лукашевича, Л. Міщик, А. Мудрик, О. Холостової та інших.

Мета даного дослідження – розкрити проблеми професійної підготовки працівників соціальної сфери у контексті вимог Болонського процесу.

Завдання даного дослідження – охарактеризувати сутність Болонського процесу; можливість забезпечення студентам доступу до навчальних можливостей, а також до відповідних послуг; з'ясувати, у чому полягає складність підготовки соціальних працівників за Болонським процесом.

Виклад основного матеріалу. Професія соціального педагога, як і соціального працівника, визнана більше 15 років тому, а система професійної підготовки відповідних фахівців переживає складний період свого становлення. Визначити правильну стратегію в розвитку соціальної політики, конкретних напрямів і сфер соціальної роботи, системи підготовки кадрів для цієї сфери, боротися за утвердження та чистоту цієї професії, не допускати її девальвації – для України сьогодні надзвичайно важливі питання [3, с. 27].

Соціальна робота – це своєрідна взаємодія між об'єктом і суб'єктом, результатом якої є допомога людям у вирішенні життєвих проблем.

Сьогодні в нашій країні, як і в інших країнах світу, питання стоїть так, що навчання соціальній роботі не може тільки пасивно відображати соціальний розвиток, воно повинно вести активний пошук шляхів вирішення соціальних проблем, що з'являються. Професіоналів для соціальної сфери потрібно готувати таким чином, щоб вони були здатні змінити, усунути та коректувати негативні соціальні прояви у суспільстві. А це можливо лише у закладах освіти, які будують навчання на нових позиціях і враховують тенденції розвитку соціальної політики в країні в контексті Болонського процесу. Тому зміст підготовки спеціалістів повинен включати наступні компоненти:

- глибокий аналіз сучасного соціального розвитку та формування вміння дати об'єктивну оцінку соціальній політиці, запропонувати альтернативні варіанти;
- чітке уявлення і класифікація сучасних моделей, форм і методів самої практики соціальної роботи;
- власне педагогічний процес підготовки соціальних працівників;
- розробка теорій, концепцій, моделей і технологій, спрямованих на ефективне функціонування соціального працівника;
- розробка та реалізація програм, що підвищують компетентність соціального працівника [6, с. 53].

Важливо зазначити, що такі професії, як соціальний працівник і соціальний педагог є необхідними для нашого суспільства у сучасний складний період розбудови Української держави, коли виникає багато проблем і люди потребують підтримки та допомоги. У вишах, які займаються підготовкою соціальних працівників і педагогів, затверджена Міністерством освіти і науки України навчальна програма з соціально-педагогічних дисциплін, яка включає предмети: “Вступ до соціальної роботи”, “Соціальна політика в Україні”, “Технології соціальної роботи з різними категоріями населення”, “Деонтологія”, “Соціально-правовий захист особистості”, “Психологія”, “Комунікативні процеси в навчанні”, “Конфліктологія”, “Етика і психологія сімейного життя”, “Соціальне партнерство”, “Психологія управління”, “Соціально-медичний патронаж” і ряд інших дисциплін в залежності від обраної спеціалізації. Існує наукова база, що спрямована на підготовку фахівців з високим рівнем моральної та духовної культури та етики спілкування. Розвиток наукової бази сучасної конфліктології сприяє висвітленню проблеми етики спілкування в різних сферах життя та діяльності людини, у т. ч. проблеми формування етики як

частини культури соціальних працівників. Управління конфліктами у соціальній сфері, їх діагностика, коригування є одним з найголовніших завдань соціального працівника, здійснення якого безпосередньо залежить від гуманітарно-етичної складової культури особистості. Етика спілкування допомагає соціальному працівникові зробити ділове спілкування неконфліктним, запобігає появі стресів, сприяє прогресивному, ненасильницькому спілкуванню при проведенні професійних переговорів, дискусій, бесід, при вирішенні соціальних суперечок тощо.

Болонський процес – це процес європейських реформ, що спрямований на створення спільної Зони європейської вищої освіти (також у документах зустрічається аналогічне поняття “європейський простір вищої освіти” [1, с. 65].

Перед соціальною освітою в Україні стоїть складне завдання – збалансувати складну ситуацію сьогодення, поставивши в центрі уваги людину, зробивши на неї ставку, особливо людину, чия безпека, життєвий рівень, права і благоустрій бажають значно кращого. І саме тут навчання соціальній роботі повинно відігравати провідну роль. Для вирішення цього завдання потрібно навчитися весь досвід, знання, які нагромаджені як у нашій країні, так і за кордоном, мудро використовувати і розвивати [8, с. 19].

Кредитно-модульна система має розвиватися в Україні в рамках реалізації, зокрема, дистанційної освіти незалежно від Болонського процесу.

Безсумнівно, що модульна технологія навчання є незамінною для дистанційної освіти. Очікуваними соціальними, економічними та іншими наслідками впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу можуть бути: інтенсифікація навчального процесу та підвищення якості підготовки фахівців; систематичність засвоєння навчального матеріалу; встановлення зворотного зв'язку з кожним студентом на визначених етапах навчання; контроль та своєчасне коригування навчально-виховного процесу; підвищення мотивації учасників навчально-виховного процесу, зменшення пропусків навчальних занять; психологічне розвантаження студентів у кінці семестру; підвищення відповідальності студентів за результатами навчальної діяльності; максимальне забезпечення потреб особи у виборі освітнього рівня та кваліфікації; підвищення рівня адаптації особи до зміни вимог ринку праці; скорочення непродуктивного навчального часу (за рахунок ліквідації екзаменаційних сесій); економія

матеріальних ресурсів (опалення, електроенергія та ін.) тощо. Тому саме Болонський процес відкриває великі можливості в підготовці фахівців соціальної сфери [2, с. 96].

Специфіка функцій соціального працівника та соціального педагога вимагає органічного єднання особистісних і професійних якостей широкої освіченості, а тому підготовка такого фахівця має ґрунтуватися на тлі практичного людинознавства. Професійні стандарти до таких фахівців базуються на кодексі етики та професійних умінь, які слугують своєрідною “клятвою Гіппократа”, і ґрунтуються на фундаментальних загальнолюдських цінностях, враховують гідність, унікальність кожної особистості, її права та можливості. Аналогом “клятви Гіппократа” була прийнята Асоціацією соціальних працівників “клятва соціального працівника”, яка також регламентує діяльність фахівця у відносинах з людьми. Теоретичне освоєння майбутніми спеціалістами норм і принципів моралі для застосування їх у професійній практиці – лише одна частина розв’язання цієї проблеми. Кожна людина в силу обставин життя втягується у рольове спілкування з різними професіоналами, наприклад, з лікарем, юристом і т. д. При цьому вона очікує від них не тільки кваліфікованого виконання їх обов’язків щодо задоволення її потреб, інтересів, а й уважного, ввічливого до неї ставлення. Тому професійна етика соціального працівника і соціального педагога містить особистісну моральну складову для виконання професійних функцій. На жаль, формування особистісної моральної культури студентів приділяється недостатньо уваги [2, с. 83].

Управління навчальним процесом буде непродуктивним, якщо не буде забезпечено соціальне посередництво між особистістю, сім’єю, громадськими структурами, виконуватися роль “третьої людини” як зв’язаної ланки між особистістю та мікросередовищем. Потрібного ефекту можна досягти лише за умови орієнтації на особистісний потенціал студентів, тобто, вирішуючи завдання їхнього професійного самовизначення. Ця обставина дозволяє вважати зміст навчання соціальної педагогіці особистісно-орієнтованим.

Болонський процес, як будь-яке явище, несе в собі рідні плями минулого й зародок прийдешнього. Він не може прийматися за абсолютно стерильне утворення “з чистого аркуша”. До його соціальної конструкції входить різноманіття особливостей змісту, форм, засобів, умов функціонування вищої освіти на європейському просторі. Разом із тим теоретико-методологічні можливості соціологічного знання

готові виокремити ту соціальну сутність освіти, яка відповідає соціальним потребам та інтересам усіх без виключення європейських країн одночасно. У соціальних технологіях важливе місце посідає проблема саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації особи. Але вирішальне значення при розв'язанні соціальних питань і проблем, як і реалізації соціальної політики загалом, мають соціальні технології саме державного управління, оскільки пріоритетна роль у розв'язанні соціальної політики завжди належить державі [3, с. 15].

Значення завершеності освіти полягає в тому, що на кожному щаблі професійного навчання студент повинен отримати таку підготовку, яка містила б весь комплекс необхідних загальнотеоретичних знань, професійних умінь і навичок для успішного виконання ділових функцій. Така цілісна підготовка передбачає не лише готовність до виконання професійних функцій, а й певний рівень інтелектуального розвитку, що досягається завдяки загальноприйнятому стандарту вищої освіти, за яким, по-перше, студенти дістають повне правильне уявлення про цілісну професійну діяльність (від постановки мети до аналізу процесу та результату), по-друге, забезпечується оволодіння способами (діями, операціями) професійної діяльності, щоб молодий спеціаліст міг швидко адаптуватися до конкретних умов праці [10, с. 33].

Проблемою для студентів у підготовці працівників соціальної сфери у контексті Болонського процесу є: визначення витрат навчального часу студента певного актуального рівня розвитку на адекватне вивчення навчального матеріалу в обсязі модуля, тобто узгодження навчального модуля з кредитами; розробка методики виховного процесу та навчального навантаження викладачів вищої школи в умовах кредитно-модульної системи [11, с. 77].

Сьогодні технологія безперервної соціально-педагогічної практики, яка передбачає постійне відвідування студентами 1–3 курсів соціальних служб з відпрацюванням відповідних умінь і практичних навичок, що засвоюються під час теоретичної підготовки, використовується всіма вищими навчальними закладами України, які здійснюють підготовку працівників соціальної сфери.

Таким чином, можна зробити висновок, що специфіка професійної підготовки працівників соціальної сфери, виконує важливу роль у процесі професійного становлення студентів і допомагає адміністрації вищого навчального закладу більш успішно проводити навчально-виховний процес і підготовку спеціалістів згідно з вимогами Болонського процесу.

Перспективи подальшого вивчення даної теми базуються на основі порівняльного аналізу структури, змісту й організації професійної підготовки соціальних працівників в Україні та можливості реалізації ідей позитивного досвіду професійної підготовки фахівців соціальної сфери у вищих навчальних закладах України.

Література:

1. Бугенко Я. Процеси розгортання інтелектуальної рефлексії у модульно-розвивальному освітньому циклі / Я. Бугенко // Психологія і суспільство. – 2003. – № 4. – 100 с.

2. Вступ до соціальної роботи : навч. посібник / за ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. – К. : Академ. видав., 2005. – 240 с.

3. Етика соціальної роботи: принципи і стандарти (Ухвалено Міжнародною федерацією соціальних працівників (МФСП)) // Соціальна політика і соціальна робота. – 1998. – № 4. – С. 67–75.

4. Іванова О. Система соціального обслуговування та соціальних служб в Україні / О. Іванова, Т. Семигіна // Соціальна робота в Україні: перші кроки / за ред. В. І. Полтавця. – К. : КМ Академія, 2000. – 150 с.

5. Лукашевич М. П. Інноваційні соціальні технології професійного самовизначення особистості : навч. посібник / М. П. Лукашевич, Л. В. Бондарчук. – К. : ІПК ДСЗУ, 2005. – 144 с.

6. Лукашевич М. П. Основи самоменеджменту соціальної роботи / М. П. Лукашевич, Ю. М. Маршавін, М. В. Туленков. – К. : ІПК ДСЗУ, 2004. – 230 с.

7. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика) : навчальний посібник / М. П. Лукашевич, Г. В. Семигіна. – К. : ІПК ДСЗУ, 2007. – 341 с.

8. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка: досвід та перспективи / Л. І. Міщик. – Запоріжжя, 1999. – 248 с.

9. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога / Р. В. Овчарова. – М. : ТЦ Сфера, 2005. – 165 с.

10. Соціальна робота в Україні : навч. посібник / за заг. ред. І. Д. Звереві, Г. М. Лактіонова. – К. : Центр навч. літератури, 2004. – 240 с.

11. Ярская-Смирнова Е. Профессиональная этика социальной работы : учебник / Е. Ярская-Смирнова. – М., 1998. – 96 с.